

УДК: [930.2:070]:33(477.64)"1941/1943"

I. М. Слудка

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА НАЦИСТСЬКОГО КЕРІВНИЦТВА НА ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОКУПАЦІЙНОЇ ПРЕСИ)

Стаття присвячена аналізу економічної політики в промисловості та сільському господарстві на території Запорізької області на основі вивчення матеріалів окупаційної преси. У статті визначено етапи, особливості та причини провалу політики нацистів в економічній сфері.

Ключові слова: Запоріжжя, нацизм, окупаційна преса, економічна політика.

Вивчаючи історію Другої світової та радянсько-німецької війн, не можна оминати економічний фактор, тому що в центрі воєнних протиріч у переважній більшості на першому місці стояли економічні інтереси. Ставлячись до економіки України як до військового трофею, нацистське керівництво прагнуло безконтрольно та безкарно грабувати та експлуатувати її. Саме українські землі під час війни мали стати постачальником сільськогосподарської продукції та дешевої робочої сили, а в повоєнний період – перетворитися на житницю Великонімецької імперії. Із набуттям Україною незалежності, перед вченими відкрилися великі можливості вивчення матеріалів раніше закритих архівів, що дозволили впритул наблизитись до наукової розробки проблеми.

Метою даної розвідки є проаналізувати плани нацистського керівництва щодо економічної експлуатації окупованої території України на прикладі Запорізької області, а також визначити особливості проведення політики окупантів в промисловості та сільському господарстві за матеріалами окупаційної преси.

Розкрити даний аспект нацистського окупаційного режиму дозволяють певні надбання історіографії. Завдяки науковому доробку науковців радянського періоду, зокрема М. Загорюлько та А. Юденкова [1], М. Ковалю [2] та іншим, які провели ґрунтовну роботу з накопичення та узагальнення фактичного матеріалу з означеної проблематики, було отримано перші оцінки діяльності окупаційної влади в секторі економіки України. Сучасні ж українські історики прагнуть до перегляду теоретичних постулатів своїх попередників, намагаються дати об'єктивну, неупереджену оцінку подіям радянсько-німецької війни. Дослідженням економічної експансії третього рейху на окупованій території займався І. Ветров [3], становище населення та його ставлення до «нового порядку» в перший період війни досліджував Ю. Ніколаєць [4]. Питання аграрної політики висвітлені в роботах Н. Глушенка [5], С. Власенка [6] та ін.

Нацистська верхівка не приховувала від міжнародної спільноти свої експансіоністські плани, у тому числі плани захоплення України. «З самого початку, у 1933 р. і навіть ще до приходу нацистів до влади, – зазначав С. Мессершмідт, – відомі нацистські діячі відкрито говорили про Україну, що «вона повинна бути нашою житницею» і про те, що «навіть маючи південно-східну Європу під своїм контролем, Німеччина потребує більшої частини України, і вона повинна мати її для того, щоб бути спроможною постачати продовольством населення Великої Німеччини» [7, с.8]. А. Гугенберг, міністр продовольства й сільського господарства Німеччини, у червні 1933 р., на міжнародній конференції у Лондоні, звернувся до західних держав з вимогою «передачі» німцям України «для більш раціонального використання цієї родючої території» [7, с.8].

Провідна роль у процесі підготовки підґрунтя «освоєння» нових територій належала створеному у квітні 1933 р. Зовнішньополітичному відомству (АПА) гітлерівської партії НСДАП. Очолив цю структуру один з головних ідеологів нацизму А. Розенберг.

Штаб АПА займався розробкою «теоретичних основ» для майбутнього освоєння європейського Сходу. Головними напрямками роботи цієї установи були розробка планів використання економічного потенціалу, адміністрування захоплених територій, впровадження стратегічних планів з «освоєння» загарбаних нових колоній «третього рейху» [8, с.77].

У другій половині 30-х рр. для реалізації плану експлуатації окупованих територій СРСР було створено нову державну структуру, так званий економічний штаб особливого призначення «Ольденбург», або «Економічний штаб Ост». За декілька днів до війни штаб «Ольденбург» завершив розробку комплексу директив щодо керівництва економікою на захопленій території СРСР – так звану «Зелену папку» Г. Герінга. Відповідно до цих директив одним з головних об'єктів пограбування була Україна.

«Зелена папка» Г. Герінга – це тактичний план економічного грабунку окупованих територій, розрахований, головним чином, на період війни, в якому наголошувалося про необхідність добитися співпраці інженерно-технічних кадрів, кваліфікованих робітників, сільськогосподарських фахівців. Передбачалося збереження певних соціальних гарантій: заробітної платні, продовольчого, медичного забезпечення тощо.

Але ще в січні 1940 р., за наказом Г. Гіммлера, було розпочато роботу над довгостроковим, стратегічним генеральним планом «Ост», який планувався не на перші роки окупації, а на наступні 20-30 років панування Німеччини на території Радянського Союзу і в інших країнах Східної Європи.

Також в АПА було сформульовано основну мету війни проти СРСР – позбавити східні народи будь-яких форм державної організації й відповідно до цього тримати їх на можливо більш низькому рівні культури. «Наш головний принцип, – говорив А. Гітлер, – повинен полягати в тому, що ці народи мають одне-єдине виправдання свого існування – бути корисними для нас в економічних відносинах» [9, с.17-18].

Одночасно з розробкою військового плану захоплення СРСР форсувалися й підготовчі заходи АПА та інших відомств (у першу чергу СС), які повинні були розробити схему окупаційної адміністрації.

Зміст проектів СС був викладений Г. Гіммлером у секретному меморандумі «Деякі думки щодо поводження з туземцями на Сході» від 25 травня 1940 р. У цьому меморандумі висловлювалися ідеї, що давно виношувалися нацистською верхівкою. Головна з них полягала у перетворенні захоплених територій Східної Європи на об'єкт колонізації й тим самим на стартовий майданчик для досягнення Німеччиною світового панування. Для цього Г. Гіммлер пропонував розчленувати населення Східної Європи на велику кількість дрібних груп, що повинно було перешкодити будь-яким спробам їхнього об'єднання; поступове знищення однієї за іншою слов'янських народностей, як «напівлюдей Сходу» [9, с.15]. Цей меморандум став основою для майбутнього плану «Ост».

Дослідникам відомо існування двох документів під назвою «Генеральний план Ост», створених у відділі перспективного планування східних перетворень Імперського комісаріату зі зміцнення германської раси (РКФДФ). Перший з них датується 15 липня 1941 р., але його оригінал не виявлений. Чеські вчені Ч. Мадайчик і М. Карни вважають, що цей документ містив пропозиції щодо загальних питань колонізації й онімечування Сходу, а також конкретні заходи для «освоєння» включених до складу Німеччини польських територій.

28 травня 1942 р. статс-секретар Імперського міністерства східних окупованих територій, заступник А. Розенберга, А. Майєр направив Г. Гіммлеру другий варіант плану, що називався «Генеральний план Ост: правові, економічні й територіальні основи розвитку Сходу». Цей документ існує у скороченому й повному викладі. Уперше повний текст цього документа опублікував і прокоментував Ч. Мадайчик, який вважає, що цей варіант плану був підготовлений у Берлінському університеті і представляв собою, з одного боку, контроль плану РСХА (Головне імперське управління безпеки), а з іншого боку подальшим логічним розвитком деяких його основних положень. На думку М. Карни, розроблялися два самостійних плани: один – у РСХА, другий – у РКФДФ.

«Генеральний план Ост» мав на меті дати рекомендації щодо вирішення проблем германізації та колонізації районів Сходу на довгочасну перспективу і складався з двох так званих програм: програма-мінімум, розрахована на період війни, та програма-максимум – на повоєнний час. Програма-мінімум передбачала максимально ефективне використання економічних та трудових ресурсів завойованих на Сході територій, насамперед продовольства України та нафти Кавказу для успішного ведення війни.

Програма-максимум забезпечувала домінування німецької нації на окупованих територіях. Для цього планувалося фізичне винищення слов'янських народів; часткове онімечення «нордичних груп населення», що знаходилися у складі СРСР; підрич біологічної сили слов'янських народів.

План «Ост» повинен був залучити до сфери колонізаторської діяльності Західну Україну, Крим і Херсонську область, Придніпров'я, Житомирщину, Кам'янець-Подільську і частково Вінницьку області. Передбачалося створити на території України 8 з 36 колонізаційних опорних пунктів у Рівному, Шепетівці, Бердичеві, Білій Церкві, Бобринцях, П'ятихатках, Кривому Розі, що мали стати центрами германізації [10, с.178].

В нацистських урядових колах стосовно економічної політики на Сході не було єдності. А. Гітлер, Е. Кох та їх однодумці розраховували на примусові силові методи залучення місцевого населення до праці на користь Німеччини, а прибічники «ліберальної» політики на чолі з рейхсміністром А. Розенбергом наполягали на створенні умов в Україні для добровільної співпраці з рейхом у боротьбі проти більшовиків. А. Розенберг вважав, що необхідно «розбудити українську національну самосвідомість», «слід діяти з великою турботою і увагою», «не допускати необґрунтованої суворості щодо українців («Коричнева папка») [11, с.271]. Разом з тим, слід зазначити, що це не було антагоністичне протистояння двох позицій: і А. Гітлер, і А. Розенберг стояли на єдиних стратегічних позиціях, спрямованих на викачування з України сировини, продовольства та трудових ресурсів.

Господарсько-економічна доктрина, покладена в основу формування засад промислової політики включала в себе поєднання приватної й змішаної форм власності на відновлені промислові підприємства. Пріоритетом тут виступала приватна форма господарювання. Українська промисловість позбавлялася прав на існування і підлягала знищенню. Передбачалося залишити видобувну промисловість, підприємства з виробництва дрібного сільськогосподарського обладнання та первинної

переробки сільськогосподарської сировини. В «Коричневій папці» Герінга ці завдання обґрунтовувалися як політичними, так і економічними міркуваннями:

1. Політично небажаного нагромадження тубільного в індустріальних центрах буде уникнуто.
2. Виробництво і збут товарів широкого ужитку залишається за Німеччиною і старими індустріальними країнами Європи і забезпечує їм заспокоєний прожитковий мінімум.
3. Ринок окупованих східних областей перебуває в розпорядженні західних країн для збуту товарів широкого вжитку, які цими товарами зможуть оплатити харчові продукти і сировину Сходу [3, с.33].

В секретному документі від 30 березня 1941 р. наголошувалося: «...планове господарство в Україні повинно було збережене на майбутнє. Ця економічна форма з деякими змінами з метою їх пристосування до потреб Німеччини і політичної необхідності дозволить керувати народом і виробництвом так як того вимагають інтереси Німеччини»[12, арк.4]. У відповідності з даним документом, нацистське керівництво не збиралося запроваджувати нові форми та методи господарювання. Отже, на початковому етапі окупації економічні цілі нацистів зводилися лише до видобутку сировини.

Для експлуатації важкої промисловості України окупанти створили східний філіал концерну «Герман Герінг», «Товариство енергопостачання Нижньо-Дніпровського району» та ін. [11, с.271]. У травні 1941 р за завданням Головнокомандування вермахту виникла «Господарська інспекція Півдня» під керівництвом німецького генерал-лейтенанта Г. Штиллера фон Гайдекампа. З початку війни Німеччини проти СРСР генерал Г. Штиллер разом зі своїм апаратом розгорнув роботу по експлуатації промисловості та сільського господарства окупованої України на користь рейху та вермахту. Центром діяльності відомства Г. Штиллера стала Полтава, звідки відправлялися господарські команди до всіх обласних центрів окупованої України та Криму. Під їх керівництвом та пильним контролем окупантам вдалося відновити близько 30 електростанцій, серед яких були й найбільш потужні у таких містах як Київ, Харків, Сталіно, Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Маріуполь, Миколаїв. «Господарська інспекція Півдня» створила ремонтні автотранспортні, авіаційні, артилерійські, панцирні бази у Харкові, Дніпропетровську, Полтаві, Маріуполі [11, с.271].

З провалом плану «бліцкрига» на окупованій території починається масове виникнення філій і самостійних промислових підприємств. Нацистський уряд розпочав інтенсивне використання людських та матеріальних ресурсів РУ в німецькій промисловості та сільському господарстві, що було зумовлено, в першу чергу, нестачею робочих рук у зв'язку зі збільшенням чисельності вермахту.

Територія Запорізької області увійшла до рейхскомісаріату «Україна» (РУ) у складі генеральної округи «Таврії» з центром у м. Мелітополі (РУ фактично почав діяти 1 серпня 1941 р., законодавче оформлення РУ відбулося 20 серпня 1941 р. відповідно до декрету А. Гітлера, який призначив його керівником Е. Коха) [13, с.331].

23 січня 1942 р. міністр у справах окупованих областей на Сході А. Розенберг розробив спеціальну директиву під назвою «Обов'язкова постанова про відновлення промислового господарства у зайнятих східних областях» відповідно до якої – «центром тяжіння для відновлення повинні бути господарсько важливі райони, які потрапили до німецьких рук відносно не ушкодженими. Ці області, які мають основні передумови до будь-якого роду виробничої економіки повинні бути зародком нового економічного порядку, початковими пунктами для відновлення великих областей» [14, с.54].

У Запорізькому державному архіві ми можемо знайти документи і розпорядження німецької адміністрації окупаційного періоду щодо промислового розвитку Запорізької області. Зокрема, за інформацією, що міститься в газеті «Нове Запоріжжя» від 25 лютого 1942 р. знаходимо відомості про відновлення 24 жовтня 1941 р. на руїнах авіаційного заводу, заводу №6, керівником якого було призначено О. Шульгу. Виробництво продукції зазначеного заводу було спрямовано на задоволення потреб сільського господарства: підкови, граблі, запальнички, сокири та ін. [15, с.3].

Запорізький завод №29 виробляв авіадвигуни, ремонтував «Юнкерси», танки і бронемашини. У грудні 1941 р. почалися відновлювальні роботи по запуску електростанції в Запоріжжі, на які зігнали біля 3 тис. робітників та військовополонених. Але, внаслідок диверсій підпільників Запоріжжя, гітлерівцям вдалося запустити 2 гідротурбіни лише в грудні 1942 р. [11, с.274].

З листопада 1942 р. по березень 1943 р. в м. Запоріжжі працювало 13 підприємств, серед яких можна визначити: цегельні заводи №1-4, сільгоспмашинобудівний завод №7 («Комунар»), хімічний завод №1 та хімічну фабрику, вагоноремонтний завод та деревообробну фабрику, державний механічний завод та ін. Заводи виробляли переважно сільськогосподарську або побутову продукцію. Зокрема, вагоноремонтний завод ремонтував та реставрував товарні терези, настільні манометри; деревообробна фабрика виробляла дерев'яні граблі, шухляди, карнизи, прищіпки та ін.; хімічна фабрика №2 спеціалізувалася на випуску щиток (для одягу та туалетних), пензлів (штукатурних та малярських), паперу наждачного, різних чорнил, перцю гіркого, соди каустичної та хлібної, гуталіну, клею конторського та ін. [16, арк.32].

У м. Мелітополь за період від 15 березня 1942 до 10 вересня 1943 рр. силами місцевих робітників та німецької адміністрації відновлено діяльність 28 підприємств, серед яких: електростанція, завод ОГПУ, завод ковкого чавуну, маслозавод та ін. [17, арк.2].

Але окупантам так і не вдалося використати на повну потужність підприємства Запоріжжя: «Запоріжсталь», «Дніпроспецсталь», алюмінієвий завод, завод феросплавів та ін.

Багато уваги приділялося відродженню кустарної промисловості, яка була покликана заповнити вакуум товарів широкого вжитку для населення і цим сприяти налагодженню під німецьким контролем товарообміну останніх на продукцію сільського господарства. При промисловому відділі міської управи було створено підвідділ для обслуговування приватних підприємств та кустарних промислів. Приватник–ремісник обкладався мінімальним податком – 10% чистого прибутку від своєї діяльності. Кожному приватнику–реміснику дозволялося брати собі в допомогу помічників (робітників або учнів). Право на зайняття приватним ремеслом надавалося особам за погодженням кваліфікаційної комісії, від якої вони отримували відповідний атестат. Станом на 14 січня 1942 р. по місту було зареєстровано 127 кустарів [18, с.2]. Але, через брак сировини і через позицію господарської адміністрації, яка спрямовувала діяльність ремісників знову ж таки на задоволення потреб вермахту, втілити це в життя не вдалося.

Окупанти на підприємствах встановили нелюдську систему експлуатації та примусової праці. На більшій частині підприємств робітники мали свої номери, без імен та прізвищ. За невихід на роботу вони потрапляли у спеціальні табори з особливим станом. Оголошення міського комісаріату м. Запоріжжя від 9 серпня 1943 р. передбачало страту робітників, які залишали свої робочі місця без дозволу. Робочий день тривав 10-16 годин, причому не існувало окремих виробничих нормативів для чоловіків, жінок і дітей. За запізнення, прогули, брак чи повільність у роботі, робітника очікували суворі покарання. На Дніпрогір'ї німецький інженер чи майстер мав право за найдрібнішу провину вираховувати 10-15% із заробітної плати робітника чи накласти штраф 30-50 крб. На заводі «Запоріжсталь» майстри часто відбирали у робітників хлібні картки на місяць, прирікаючи їх на голодну смерть. Існували і інші методи – за 3-хвилинне запізнення на роботу робітника примушували працювати безкоштовно дві години після зміни, а за невихід на роботу прогульник підлягав 8-добовому арешту або 25 ударам палицею чи різками. Платня за роботу вночі або в неділю не допускалася [1, с.271].

Отже, політика нацистського керівництва в галузі промисловості залежала від військово-політичного становища Німеччини. Нацистські погляди щодо економічної експлуатації України зазнали трансформації від видобутку сировини на початковому етапі війни до відновлення видобувної, важкої та машинобудівної галузей після провалу плану «блискавичної війни».

Захопивши територію України, нацисти також підпорядкували собі аграрний сектор економіки. Відновивши діяльність колгоспів та радгоспів, борючись за збереження врожаю 1941 р., щойно сформовані німецькі господарські органи влади особливу увагу приділяли осінній посівній кампанії. На підготовку ріллі під посіви озимих культур залучалася вся сільськогосподарська техніка, наявні паливо-мастильні матеріали, вся колгоспна тяглова худоба (коні, воли і, навіть, корови). Однак у зв'язку з нестачею тягової сили, реманенту, робочих рук, пального, а також із пізнім початком посівної кампанії, переборами через затяжну збиральну кампанію, ранньою зимою тощо, великих успіхів у реалізації розроблених німцями посівних планів досягнуто не було [19, арк.79].

На початковому етапі окупації спостерігалися суперечки серед представників окупаційного апарату щодо пошуку такої форми землекористування, яка б максимально задовольняла інтереси рейху, і водночас, не відштовхувала селянство від «нового порядку». В жовтні 1941 р. нацистське керівництво прийняло компромісне рішення – колгоспи і радгоспи мали тимчасово зберігатися під контролем німецької окупаційної влади. Крім того, німецька пропаганда, що інтенсивно працювала влітку-восени 1941 р., певною мірою вплинула на ставлення селян до окупаційного режиму. Але пересвідчившись у тому, що німецька влада повністю ігнорує їх інтереси, навіть та частина селянства, яка на початку окупації займала доброзичливу чи вичікувальну позицію, на початок 1942 р. починає саботувати заходи окупантів або вести відкриту боротьбу з ними [20, с.174].

Початок весняних господарських робіт 1942 р. співпав з наказом рейхсміністра А. Розенберга від 15 лютого 1942 р. «Про ліквідацію колгоспного устрою та про насильницьке насадження «нового порядку» на окупованій території України», в якому проголошувалося скасування тимчасового колгоспного ладу і запровадження «нового земельного ладу». Колгоспи перетворювалися в «общинні двори», а радгоспи в «земські двори». Насправді вони перетворювалися в господарські маєтки, при чому окупанти практикували це одночасно з передачею землі у власність німецьким генералам, офіцерам та різним військовим комендантам. Селяни повинні були працювати під наглядом поставлених німцями старост та управителів. Українському селянинові була визначена доля кріпака у німецького поміщика, який мав одержати землю та майно колгоспів.

Виконання даного розпорядження було покладено на сільськогосподарські відділи, що створювалися при міських управах. До відання сільськогосподарського відділу при Запорізькій міській управі передавалися всі ділянки, землі сільськогосподарського значення та підприємства.

Даний захід певною мірою впливав на хід весняної посівної кампанії. Особливо ж заохочували селян до роботи на громадських та державних полях обіцянки надати їм землю у приватну власність. Перехідною формою до приватного індивідуального землеволодіння мали стати так звані «товариства зі спільного обробітку землі» або «хліборобські спілки», які почали створюватися на базі громадських господарств уже влітку 1942 р. Господарські роботи через відсутність достатньої кількості тяглової сили та реманенту здійснювалися, здебільшого колективно. Подальша праця та збір врожаю з наділеної землі кожен повинен проводити самостійно [21, с.3].

Якщо розглянути відомість кількості обшин, сільськогосподарських товариств і державних господарств у Запорізькій області станом на 1 грудня 1942 року існувало 26 обшин, 5 сільськогосподарських товариств, 5 державних господарств [22, арк.21]. Відповідно до інформації, що міститься в газеті «Мелітопольський край» щодо стану посівної на березень 1943 р., ми дізнаємося, що «...на 25 березня 1943 р. було засіяно 11,263 га, тобто 21,5%. Було посіяно 150 га пшениці, 1775 га вівса, 831 га ячменю та 987 га соняшників. МТС мали в своєму розпорядженні 384 трактори, 8 автомашин та інші сільськогосподарські знаряддя...» [23, с.3].

Ще однією акцією, метою якої було заручитися підтримкою селян та стимулювати їх до підвищення працездатності, було розпочате ще навесні 1942 р. наділення їх присадибними ділянками, так званими «наділами», розміром не більше 1 га ріллі. Отримання ділянки землі «під городи» громадянами відбувалося після подання заяви до сільськогосподарського відділу та отримання відповідного дозволу [9, 1942, 11 січня]. Присадибна земля звільнялася від податків, передбачалося збільшення земельного наділу, утримання худоби, і навіть, отримання заробітної платні [24, с.4]. На весну 1942 року було заплановано під городні культури віддати 20000 га [25, с.3].

Рішенням Мелітопольської міської управи від 17 квітня 1942 р. «Про нарізку городніх земель» передбачалося встановити платню за отримання наділу у розмірі 50 крб. Нарізка землі проводилася із розрахунку 0,10 га на кожного працюючого. За отримані наділи населенню необхідно сплачували 30 крб. щомісяця [26, арк.3].

В окупаційній пресі неодноразово друкувалися повідомлення, в яких німецька влада заохочувала місцеве населення до співпраці, особливо за співучасть у боротьбі проти партизан шляхом отримання грошової премії та земельного наділу. Як приклад можна розглянути розпорядження генерала фон Рока, опубліковане від 22 лютого 1942 р. в газеті «Нове Запоріжжя»: «§1 Той, хто прийняв активну участь у боротьбі з партизанами одержує посвідчення від тієї німецької установи або військової частини, яка його призначила або постановила для боротьби з партизанами; §2 З цим посвідченням він може звернутись до польової або місцевої комендатури: про надання землі або про виплату на городі». Також у даному розпорядженні передбачалося наділення землями інших селян, які: «...були вигнані радянською владою...», «...відзначалися своєю продуктивною працею і мали багатодітну сім'ю...», «... новоприбулі, які на протязі цілого року виявились повноцінними і надійними...» [27, с.4].

Осторонь аграрної реформи не залишилися й міські робітники та службовці. Саме для цієї категорії населення з 2 березня 1942 р. комунальний відділ міської управи приступив до видання ордерів на плани городів (для індивідуального користування) із розрахунку 0,15 га в середньому на кожну сім'ю [28, с.3].

Усі заходи окупаційної влади по наданню селянам можливості працювати на власній землі здійснювалися лише при умові виконання ними основного обов'язку – сумлінно працювати на полях громадських господарств, хліборобських спілок чи державних маєтків. До роботи залучалося все працездатне населення віком від 18 до 45 років. До роботи навіть залучалися учні загальноосвітніх шкіл на період весняних канікул. Сільськогосподарському відділу допомагало також Запорізьке управління праці шляхом матеріального заохочення, про що неодноразово у пресі друкувалися оголошення: « ...Перед початком роботи виплачувалися 50 крб., 4 крб. за «трудодень», безкоштовне харчування та приміщення. Робітники повинні мати при собі кирки та серпи...» [29, с.4].

Оскільки матеріально-технічна база аграрного сектору була зруйнованою, німецьке керівництво організувало ремонт пошкодженої техніки на базі МТС та МТМ. Але, у зв'язку з відсутністю запасних частин, зруйнованістю ремонтних майстерень і нестачею технічного персоналу, німці змушені були вдаватися до завезення сільськогосподарської техніки та інвентарю. У Запоріжжі функціонувала Міжрайонна база сільськогосподарського постачання. 10 червня 1942 р. вона отримала з Німеччини сільськогосподарські машини: плуги, культиватори, овочі. Запасні частини поставлялися державним господарствам заводами №7, №4, №1 та Софійським заводом [30, с.4].

Отже, реалізація аграрної реформ планувалася в три етапи. Перший – передбачав створення на базі колишніх колгоспів «громадських господарств», другий – перехід до «товариств по спільному

обробітку землі» («землеробських товариств», «хліборобських спілок»), на третьому етапі планувалося наділити селян землею в індивідуальне користування.

Таким чином, незважаючи на максимальне використання людських ресурсів на громадських роботах шляхом заохочень та примусу, досягти високого рівня продуктивності сільськогосподарського виробництва на окупованій території німецькій владі не вдалося через брак робочих рук, тягової сили, сільськогосподарської техніки та реманенту, а також пасивність, саботаж та спротив селян, що призвело в свою чергу до недоотримання Німеччиною запланованої кількості сільськогосподарської продукції.

Джерела та література

1. Загорулько М.М., Юденков А.Ф. Крах плана «Ольденбург» (о срыве экономических планов фашистской Германии на временно-оккупированной территории СССР) / М.М. Загорулько, А.Ф. Юденков. – М., 1980.
2. Коваль М.В. Історія пам'ятає / М.В. Коваль. – К., 1965.
3. Ветров І.Г. Економічна експансія третього рейху в Україні / І.Г. Ветров. – К., 2000.
4. Ніколаєць Ю. Становище та настрої населення України на початку німецько-фашистської окупації (червень 1941 – липень 1942 рр.) / Ю. Ніколаєць. – Вінниця, 1999.
5. Глушенко Н.М. Основні напрямки аграрної політики Німеччини в Рейхскомісаріаті Україна в 1941-1944 рр. (на основі архівних матеріалів) / Н.М. Глушенко // Наукові записки. Історичні науки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – К., Переяслав-Хмельницький, 2002. – Вип.47.
6. Власенко С.І. Аграрна політика німецьких окупаційних властей на території військової зони України (1941-1943 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / С.І. Власенко. – К., 2007.
7. Шлепаков А. Україна в планах міжнародної реакції напередодні Другої світової війни / А. Шлепаков. – К., 1959.
8. Безыменский Л.А. Генеральный план «Ост»: замысел, цели, результаты (новые материалы) / Л.А. Безыменский // Вопросы истории. – 1978. – №5. – С.74-94.
9. Банкротство стратегии германского фашизма. Исторические очерки. Документы и материалы / Дашичев В.И. – Т.2. – М., 1973.
10. Проектор Д.М. Агрессия и катастрофа. Высшее военное руководство фашистской Германии во второй мировой войне 1939-1945 / Д.М. Проектор. – М., 1972.
11. Шайкан В.О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в період Другої світової війни / Шайкан В.О. ; О.Є. Лисенко (відп. ред.); НАН України, Інститут історії України. – Кривий Ріг, 2005.
12. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГОУ). – Ф.166. – Оп.3. – Спр.141.
13. Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг.: В 3 т. / Ред. кол. : И.Д. Назаренко и др. – К., 1975. – Т.1.
14. Історія застерігає: Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників на тимчасово окупованій території України в роки великої Вітчизняної війни. – К., 1986.
15. Нове Запоріжжя. – 1942. – 25 лютого.
16. Державний архів Запорізької області (далі ДАЗО). – Ф.Р-1435. – Оп.1с. – Спр.75.
17. ДАЗО. – Ф.Р-3061. – Оп.2с. – Спр.2.
18. Нове Запоріжжя. – 1942 р. – 14 січня.
19. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.КМФ-8. – Оп.2. – Спр.156.
20. Власенко С.І. Становище аграрного сектору економіки військової зони України впродовж 1941/1942 господарського року / С.І. Власенко // Сумський історико-архівний журнал. – 2009. – Вип.VI-VII. – С.171-178.
21. Нове Запоріжжя. – 1942. – 29 березня.
22. ДАЗО. – Ф.Р-1435. – Оп.1. – Спр.86.
23. Мелітопольський край. – 1943. – 27 березня.
24. Нове Запоріжжя. – 1942. – 25 березня.
25. Нове Запоріжжя. – 1942. – 15 лютого.
26. ДАЗО. – Ф.Р-1435. – Оп.1. – Спр.2.
27. Нове Запоріжжя. – 1942. – 25 лютого.
28. Нове Запоріжжя. – 1942. – 1 березня.
29. Нове Запоріжжя. – 1942. – 18 березня.
30. Нове Запоріжжя. – 1942. – 10 червня.

Слудка И. Н. Экономическая политика нацистского руководства на территории Запорожской области (по материалам оккупационной прессы)

Данная статья посвящена анализу экономической политики в промышленности и сельском хозяйстве на территории Запорожской области на основе изучения материалов оккупационной прессы. В статье выделены этапы, особенности и причины провала политики нацистов в экономической сфере.

Ключевые слова: Запорожье, нацизм, оккупационная пресса, экономическая политика.

Spudka I. M. Economic policy of Nazi leaders on the territory of Zaporizhzhya region (on materials of occupation press)

This article is devoted to the analysis of economic policy in the fields of industry and agriculture on the territory of Zaporizhzhya region based on materials of occupation press. The article also deals with stages, peculiarities and causes of failure Nazi policy in economic sphere.

Keywords: Zaporizhzhya, nazism, occupation press, economic policy.